

Karig Sára jelentése a hazahozatali kormánybiztosnak

1946. november

10.401/3

HAZAHOZATALI
KORMÁNYBIZTOSSÁG

Kormánybiztos Úr!

Bécsi kiküldetésemből visszatérve, alábbiakban jelentem az ott lefolytatott megbeszélések keretében felmerült kérdéseket:

Logan Gray ezredes, a brit megszálló csapatok repatriálási osztályának vezetője (British Forces, Chief of Displaced Persons Division) az angol megszállási övezetben tartózkodó magyarok repatriálásával kapcsolatban a következő közléseket tette:

1./ Az Ausztriában élő magyarok hazatérő kedvét nagymértékben növelné az amnesztia rendelet megjelenése, amelyről az elmúlt hónapokban magyar államférfiak több ízben nyilatkoztak, de amely azóta sem jelent meg.

2./ Feffernitz táborban mintegy 2000 csendőr lakik, akik hazatérnének akkor, ha ügyüket egyénileg bírálnák el és nem lennének részesei a csendőrség egyetemleges felelősségre vonásának. Logan Gray ezredes közlése, hogy tudomása szerint a csendőröket Magyarországra érkezésükkor őrizetbe veszik és internálják. Internálásuk addig tart, míg különleges igazolóbizottság elé nem kerülnek, mely azután dönt további sorsuk felett. Értesülése szerint az egyes személyek csupán hosszabb, hónapokig tartó internálás után kerülnek az igazolóbizottság elé. Amennyiben ez a várakozási idő rövidebb lenne, vagy pedig azt nem internáló táborban kellene a csendőröknek eltölteniük, a kint lévő csendőr állomány legnagyobb része hazatérne.

3./ A brit hatóságok a maguk részéről mindent elkövetnek annak érdekében, hogy az ott tartózkodó magyarokat a hazatérésre rábírják. Erőszakot ezideig nem alkalmaztak. Azonban, hogy a hazatérési kedvet fokozzák, a brit hatóságok különböző illegális eredetű pénzüsszegeket a közeljövőben arra akarnak felhasználni, hogy abból ruhaneműt vásároljanak, mellyel a hazatérőket látnák el. Tervük szerint minden hazatérő kapna ruhaneműt és ez a kedvezmény csak a hazatérő magyarok számára állna fenn, a kinn maradók számára nem.

4./ Ausztria angol megszállási övezetében a magyarok száma ezidő szerint kb. 7000. Táborokban (ezek közül a legnagyobb Feffernitz és Villach) mintegy 3000–3400 személy van, a többiek szétszórta laknak. Annak ellenére, hogy a magyarok száma mintegy 7000, szeptember és október hónapban nem volt annyi jelentkező a hazatérésre, hogy egy szerelvéynél többre lett volna szükség. Szerelvényt abban az esetben indítanak, amennyiben legalább 500, de rendszerint 7–800 repatriáns

jelentkezik. Az októberben tervbe vett szerelvény egyrészt a közlekedési nehézségek, másrészt azonban a kevés jelentkező miatt maradt el.

5./ A brit megszállási övezetben tartózkodó magyarok száma az utóbbi hónapokban, bár több szerelvény tért vissza Magyarországra, nem csökkent. Ennek magyarázata, hogy kb. ugyanannyi magyar szivárog ki Magyarországról, mint amennyi a repatriáló szerelvényekkel hazatér. Ennek megakadályozása a brit katonai hatóságoknak nem áll módjában. A kiszivárgás a nyugati határszélen történik. Logan Gray ezredes közlése szerint ezeket a kiszivárgókat a táborokba nem veszik fel és ún. „D. P.” kártyával (displaced person igazolvány) nem látják el őket. Kívánatosnak tartaná, ha a magyar kormány lépéseket tenne annak érdekében, hogy ez a kiszivárgás megszűnjék, mert a már ott tartózkodó magyarok ellátása is komoly problémát jelent, hazaszállításuk gondot okoz a brit hatóságoknak, újabb számszaporulat pedig munkájukat teljes mértékben semlegesíti, illetve annak eredményét annullálja.

6./ Mindaddig, amíg az UNO (Egyesült Nemzetek) Menekültügyi Osztálya nemcsak a magyar, hanem más nemzetiségű menekültek, hadifoglyok, politikai okokból Ausztriában tartózkodók ügyében döntést nem hoz, a brit hatóságok senkit nem fognak kényszeríteni arra, hogy hazájába visszatérjen, azonban mindent el fognak követni, hogy az ott tartózkodó idegenek minél nagyobb számban, a fizikai kényszer alkalmazása nélkül is kényszerítve legyen hazájukba való visszatérésre. Ezzel kapcsolatban felmerült a táborok megszüntetésének terve, amely azt eredményezné, hogy mindazok, akik eddig majdnem munka nélkül teljes ellátásban részesülnek, most mind lakástól, mind pedig ellátástól elesnének és vagy bele kellene kapcsolódniuk az osztrák gazdasági életbe, vagy pedig haza kellene térniük.

7./ Fentiekkel kapcsolatban felemlítettem Logan Gray ezredesnek, hogy a hazatérni kívánó magyarok hazatérését elősegítené és a hazatérés időpontját közelebb hozná, ha Ausztria angol megszállási övezetéből módot nyújtanának a hazatérőknek az egyéni hazautazásra. Ez a lehetőség eddig csupán a francia megszállási övezetben tartózkodó magyarok részére állt fenn. A francia katonai hatóságok olyan utazási okmánnyal látják el a hazatérőket, akik nagyobbára kisebb, 10-20 csoportokban indulnak el, amely okmány semmilyen más célra fel nem használható, kizárólag arra érvényes, hogy a hazatérő Bécsig utazzon vele, ahol ennek alapján tartózkodási engedélyt nem kap, hanem a Magyar Vöröskereszt Bécsi Segélyállomásánál (Museumstrasse 7. Collegium Hungaricum) jelentkezve, beosztást kap a Bécsből minden másnap induló csoportokba, akik azután a Bécs–Budapest között ezidő szerint is közlekedő, menetrend szerinti vonattal térnek vissza, Komárom érintésével Magyarországra. Logan Gray ezredes az egyéni hazautazás kérdését meg fogja vizsgálni és a döntésről dr. Máday Béla megbízottunkat értesíti.

Az egyéni hazautazási lehetőség létesítését indokolja az előbbieken már vázolt körülmény, hogy

a./ nem jelentkeznek elegendő számba a szerelvényekre, így egy-egy szerelvény indítása között sok idő telik el

b./ a nem táborban élő mintegy 4000 magyar Ausztria brit megszállási övezetében szétszórtan lakik. Sokaknak a Feffernitzbe való utazás 100-150 km távolságból akadályt jelent, különösen gyermekes családoknál, s nemcsak akadályt, hanem nagy kerület is és költséget is, mely kiküszöbölhető lenne, ha közvetlenül tudnának Bécsen keresztül hazatérni.

8./ Logan Gray ezredes fentiekén kívül kifejezésre juttatta azt a véleményét, hogy magyar részről szükséges volna a hazatérés iránti vágyat az Ausztriában lévő magyarokban növelni. Éppen ezért kéri, hogy Millok államtitkár, hazahozatali kormánybiztos úr minél előbb látogassa meg a brit megszállási övezetben lévő magyarokat. Személyében látja biztosítottak, hogy a magyar viszonyokról elterjedt rémhíreket ellensúlyozni lehessen.

9./ Kéri Logan Gray ezredes, hogy Millok államtitkár úr látogassa meg őt is, hogy a fenti kérdéseket személyesen megtárgyalhassák. Amennyiben betegsége akadályozná, úgy azt kéri, hogy válaszát dr. Máday útján adja meg.

Mac Feeley ezredes, az amerikai megszálló csapatok repatriálási osztályának vezetője az amerikai megszállási övezetben tartózkodó magyarok hazaszállításával kapcsolatban a következőket közölte:

Az ausztriai szénhiány miatt a szállítások leálltak. Csehszlovákiából és a Ruhr vidékről nagyobb mennyiségű szénszállítmányt várnak. Ha és amikor ez a szén megérkezik, a repatriálást folytatják.

A Felső-Ausztriából október 28-án tervbe vett szerelvény indítása, illetve továbbítása is a szénhiány miatt szenvedett késedelmet. Mac Feeley ezredes kérésére utasítást adott a szerelvény továbbítására, illetve a katonai széntartalékból való ellátására. Sajnos mire ezen intézkedést foganatosították, a szerelvény mintegy 150 főből álló salzburgi és kb. 300 főből álló müncheni részét visszairányították a rajta lévő csomagokkal (3 vagon rakomány salzburgi személyi ingóság) együtt. A szigorúan vett felső-ausztriai részleg kb. 670 fő, Wiener Neustadt–Sopron–Ágfalva irányítással Magyarországra érkezett.

Mac Feeley ezredes közlése szerint Németország amerikai megszállási övezetéből ugyancsak az ausztriai szénhiány miatt nem jönnek repatriálási szerelvények. Ausztriában Salzburgig ill. Attneggig villamos vasúti közlekedés van, tehát addig a szerelvények eljöhhetnek, onnan azonban továbbításukhoz szén és mozdony nincsen.

Csupán elvi kérdésként felvetette Max Feeley ezredes, hogy a magyar kormánynak módjában volna-e Salzburgig mozdonyt küldeni a magyar repatriánsokért.

Fentiekkel kapcsolatban Mac Feeley ezredesnek ugyancsak felvettem a hazatérni kívánó magyarok egyéni utazásának lehetőségét, megemlítve ugyancsak, hogy ezt a francia katonai hatóságok hosszabb idő óta engedélyezték, és hogy ebből – tudomásunk szerint – mindezideig semmiféle kellemetlenség nem származott. Az egyéni hazautazás csupán Ausztriára vonatkozna, mivel Németországból egyénileg hazatérni a közbeeső számos zóna miatt rendkívül nehézkes volna.

- * -

Dr. Máday Béla, a Magyar Vöröskereszt Ausztriai Kirendeltségének vezetője, a hazahozatali kormánybiztos ausztriai megbízottja közölte, hogy a hazaszállítás újabb késlekedése miatt a bécsi segélyállomás jelentősége megnövekedett. Egyre nagyobb számban érkeznek Bécsbe hazatérni kívánó magyarok, akik vagy legálisan vagy illegálisan, szökve jutnak el Bécsig. Számuk naponta átlagban 20-25 főre tehető. A hazatérni kívánókat másodnaponként küldik Magyarországra. A közbeeső időt a segélyállomáson töltik, ahol szállást és ellátást kapnak. A segélyállomás jelenleg

naponta 60-70 hazatérőt tud elhelyezni. Várható, hogy a hazatérők száma szaporodni fog, mert a szerelvények leállítása a nyári két hónapban (július és augusztus, amikor szünetelt az intézményes hazaszállítás) is azt eredményezte, hogy az egyénileg hazatérők száma nagymértékben növekedett.

A segélyállomás ezidő szerinti élelmiszerkészlete már csak rövid időre biztosítja a magyar hazatérők ellátását. Ugyanez vonatkozik az Enns-i segélyállomásra, mely szintén Magyarországról kapta ezideig (tavaly ősszel) a hazatérők ellátására szükséges élelmiszer mennyiséget, annak jelentősebb részét, mely lisztből és zsiradékból állt. Az elmúlt évben kaptak még babot, kölest, valamint lekvárt is. Kéri dr. Máday, hogy a két segélyállomás ellátására újabb élelmiszer kiutalást kieszköljünk.

Egyéb forrásból nyert értesülések közül tisztelettel az alábbiakban jelentem az érdeklődésre számot tartó közléseket:

A nyugati szövetségesek által megszállt övezetekben a magyar személyek és magyar anyag ügyét két szerv intézi, amelyek egymással összeköttetésben nincsenek, illetve az együttműködés a dolog természeténél fogva a két szerv között nem olyan szoros, mint a magyar személy- és anyaggonozó szervek között a múltban volt. Mert amíg sok esetben elkerülhetetlen volt, hogy a magyar személyek gondozásával vagy hazaszállításával foglalkozó magyar szervek (vörös kereszt, vagy jóléti bizottságok) azokkal a személyekkel is foglalkozzanak, akik vagyoni minőségben tartózkodtak kint és személyi hazaszállításuk időpontja a gondjukra bízott magyar anyag hazaszállításának időpontjától függött, addig mind az angol, mind az amerikai, valamint francia és bizonyos mértékben az orosz katonai megszálló hatóságoknál a két problémát két külön szerv próbálja, egymástól függetlenül megoldani. (Ausztria orosz megszállási övezetében magyar repatriálók nagyobb számban nem tartózkodnak, ott csupán elhurcolt magyar anyag van.)

A megszálló hatóságok az anyaggal való foglalkozást kezdettől fogva nem engedélyezték, de egyes övezetekben eltűrték, illetőleg nem szüntették meg. Tekintettel arra, hogy az egyes területek felszabadításának időpontjában az ott lévő magyarok saját maguk alakították meg a személyek és a javak ügyeivel foglalkozó bizottságokat, mivel a javakra vonatkozólag sem tiltó, sem engedélyező rendelkezést nem kaptak, a repatriálással és a magyarok gondozásával megbízott szervek végezték el a külföldre hurcolt magyar nemzeti vagyon összeírását, gondozását stb. Ezt a tevékenységet a megszálló hatóságok sok esetben elnézték, de általában megállapítható, hogy az anyaggal való foglalkozás nem örvendett népszerűségnek. Mozgási engedélyt a javakkal kapcsolatos munkák elvégzése céljából nem adtak és minden ezirányú munka csupán a személyi hazaszállítás jogcímén volt lehetséges.

Amikor azután a magyar kormány tárgyalásainak eredményeképpen a szövetséges hatóságok két bizottság (Hungarian Testitution Committee) felállítását engedélyezték, Bécsben és Frankfurt-Hoechstben, sokkal szigorúbb rendszabályokat léptettek életbe és most már határozott formában, az egyes zónákban más és más időpontban, megtiltották, hogy a magyar személyek hazaszállításával foglalkozó magyar szervek a magyar javak ügyével foglalkozzanak. Véleményük szerint az arra illetékes magyar szerveknek kell elvégezniük a javakkal kapcsolatos munkát.

Tóth B. László (Gyosz főtitkár) közlése szerint az ezidő szerint fennálló vagyoni szervezeten megfelelően dolgozni nem tud, mert

1./ anyagi bázis hiányzik

2./ a magyar anyag gondozása, ill. őrzése nem mindig veszélytelen, az osztrák és német közegek rosszindulata a munkát nagymértékben megnehezíti

3./ a két bizottság tagjai mozgási engedélyt csak elvétve kapnak és különösen Frankfurt-Hoechst annyira távol van a kihurcolt magyar javak tárolási helyétől, hogy az időnként felmerült problémák megoldásában segítséget nyújtani nem tudnak, pl. egyes javak lefoglalása, vagy igénybevétele elleni fellebbezést támogatni, elkobzást megakadályozni stb.

Tóth B. László közlése szerint az időközben bekövetkezett jelenségek mindenben igazolják Millok államtitkár urat, aki ezekre a nehézségekre a figyelmet már ez év tavaszán felhívta és Tóth véleménye szerint a javak hazahozatala hosszú időt fog igénybe venni, még akkor is, ha a hazahozatalra az elvi döntés megtörténik.

Értesülése szerint az amerikai katonai hatóságok nem kaptak utasítást arra, hogy az elvben már visszaadásra jelzett magyar javakat mikor szolgáltatassák vissza. Bár lehetséges, hogy a visszaszolgáltatás időpontja nincs messze, de a jelenlegi körülmények között a magyar javak visszaszolgáltatását kérő ún. claim-ek kitöltése sem történt meg az amerikai előírásoknak megfelelően, mert nem is történhetett még eddig meg. Ugyanis a legtöbb esetben az a helyzet, hogy a kinti magyar szervek tudnak magyar anyag hollétéről, esetleg pontos leltár is rendelkezésükre áll, azonban nincs tudomásuk arról, hogy a javak itthoni tulajdonosa kicsoda. Ugyancsak megtörtént Magyarországon a károsultak bevallása alapján a külföldre hurcolt magyar javak nyilvántartásba vétele, de sok esetben nincs biztos adatuk az itthoniaknak, hogy a külföldre hurcolt anyag hol tárol. A két anyag egyeztetése még nem történt meg.

A legújabb amerikai előírás, a 19. sz. claim-rendelet 20 oldalon ismerteti a kiállítandó claim-ek adatainak kitöltésére vonatkozó utasításokat, de bár két bizottság felállítására engedélyt adtak, nem adnak engedélyt arra, hogy az anyagot a magyar anyagi szervek megtekintsék és azonosítsák. Ha pedig a claim-ek hibásak, nem fogják tekintetbe venni a hibás igényléseket.

Pl. Künzingben van mintegy 75 gyár elhurcolt anyaga, de bár az anyag leltára rendelkezésre áll, a tulajdonosok neve ismeretlen és így egyeztetés nélkül nem lehet megállapítani, hogy ki az igénylő. Tehát a künzingi claimeket minden valószínűség szerint teljes egészében vissza fogják utasítani. Amennyiben pl. a Künzingben lévő leltárakat el lehetne juttatni Budapestre, akkor Pesten egyeztetni lehetne a kárlistákkal és meg lehetne állapítani a tulajdonosokat.

Nem történt még elvi döntés sem a Kriegspotenzial (repülő, autó, olaj, bauxit) monopol, Potsdami arizált, vagy elhagyott javak kormánybiztosságának felügyelete alatt álló gyárak kint lévő anyagának visszaadása tekintetében. Az a vélemény általában, hogy ezek anyagát a közeljövőben nem fogják visszaadni és amennyiben döntést hoznának, a visszaadás időpontját nem fogják megállapítani. A Potsdami kategóriába 114 vállalat tartozik, ill. van érdekelve.

Megállapítható, hogy a megszálló hatóságok az anyagok ügyében nem szívesen tárgyalnak, az igénylést pedig csupán akkor veszik figyelembe, amennyiben az a tulajdonostól származik. A tulajdonosokkal – Tóth véleménye szerint – szóba állnának.

Ezalatt pedig a külföldre hurcolt magyar anyag napról-napra pusztul, rozsdásodik és a magyar szervek vagyoni megbízatása mindig bizonytalanabb. Még

mindig nincs vagyonőri megbízása egy magyar vagyonőrnek sem a Pénzügy külföldre vitt magyar javak osztályától, mert erre vonatkozólag a szövetséges hatóságoktól engedélyt nem kaptak. Ezek a szervek Millok államtitkár úr rádió-felszólítására és egyesek szóbeli vagy írásbeli megbízásából működnek és helyzetük bizonytalan.

Magyarországról a kinti vagyonőrök úgyszólván semmi segítséget nem kapnak. Ennek időnként éppen az ellenkezője tapasztalható. Pl. b-listáztak számos vagyonőrt, aki immár másfél éve az anyag mellett maradt és ezt abban a hiszemben teszi, hogy családjáról odahaza gondoskodás történik. Megtörtént az is (Marx és Marx váll.), hogy a vállalat jelenlegi vezetősége elbocsátja a kinti vagyonőröket azzal, hogy az anyagot úgyis visszakapják, tehát nincs szükség annak őrzésére és a vagyonőrök ennek következtében az anyagot ott hagyják, amely így könnyű prédájává válik a német és osztrák, minden magyar anyagra éhes, hatóságoknak. Elbocsátották ilyen alapon pl. Damang vezérigazgatót, aki politikai szempontból ezen elbocsátást valószínűleg megérdemelte, viszont aki ezen elbocsátás után alkalmazást kapott a bajor Wirtschaftsministerium gyáripari referenseként a bajoroknál és aki ebben a minőségében és a magyar anyag hollétének pontos ismeretében ezidő szerint rendkívül káros működést fejt ki a magyar javak visszaadásának megakadályozásában.

Ilyen és más nehézségek súlyosbítják az amúgy sem könnyű anyagi hazaszállítás kérdését.

Valószínűség szerint a magyar javak – amennyiben azok gondozására mód nem nyílik – olyan nagymértékben szenvednek kárt, hogy azok hazaszállítása egy bizonyos idő eltelte után nem is lesz rentábilis.

Ez az elgondolás késztette – Tóth közlése szerint – Higgins ezredest, a németországi amerikai megszállási övezet anyagi osztályának vezetőjét arra, hogy utasítást adjon a bajor területen lévő, nyilvántartott mintegy 1300 magyar tulajdont képező kocsik gondozására, illetve igénybevételére.

Mivel Bajorországban egy személykocsi értéke ezidő szerint hivatalos becslés szerint 500-800 és egy teherkocsi értéke 800-1500 RM körül van, nem kétséges, hogy az alkatrészként felhasznált, megrongált vagy tönkretett kocsik pénzbeli megtérítése egy későbbi időpontban nem fogja a magyar állam veszteségét kárpótolni.

Tóth szerint az amnesztia rendelet megjelenése a vagyonőrök között a javak megmentésére irányuló munkát nagyban megkönnyítené. (Tóthnak az amnesztia törvény megjelenéséről beszélgetésünk időpontjában nem volt tudomása.) Ha a kint lévő és hazatérni kívánó emberek tudnák, hogy munkájukat a magyar kormány értékeli és ennek fejében hajlandó eltekinteni a nyugatra távozás következményeinek érvényesítésétől, akkor szívesebben vállalnák a vagyon őrzésével járó nem veszélytelen és nehéz munkát. Mindezt azonban megkönnyítené, ha a tulajdonosok képviselőinek munkáját a magyar szervek előmozdítanák itthon is és odakint is. Erre vonatkozólag Tóth a Gyosz által pozitív előterjesztést tett, mely szerinte a fennálló nehézségeket kiküszöbölné és mindenképpen a magyar gyáripár megsegítését célozná.

Befejezésül Tóth közölte, hogy sem Bécsben, sem Frankfurt-Hoechstben ipari szakértő magyar részről a bizottságban részt nem vesz. Bécsben dr. Varvasovszky képviseli a pénzügyet a bizottságban, de ipari szakértő nincs, Frankfurtban viszont a külügy részéről Gáspár titkár, a képzőművészeti akadémia megbízásából (kultusz) Domán Andrea és a közlekedésügy megbízásából, mint vasúti szakértő Melichár vasúti főmérnök szerepel a bizottságban. Az utóbbi jelenlétére annál kevésbé van

szükség, mert a szállítmányok lebonyolítását nem a magyar vasutak, hanem a szövetségesek intézik.

A megszálló hatóságok a két magyar bizottságot bonyolító szervnek tartják, amely a már letárgyalt és elvben eldöntött részlegek hazaszállításának munkájában a szövetségesekkel egyetértőleg és a szövetségesek rendelkezésére állva, a manuális munkák elvégzésében (pl. a képzőművészeti anyag szakértő csomagolása, illetve annak szakértő felügyelete) és azok megszervezésében dolgozik, de a bizottságokkal elvi kérdések eldöntésében nem tárgyalnak. Az általános vélemény, hogy a két bizottság elvi döntést ki nem eszközölt. Az eddig hazaszállított magyar anyag azon tárgyalások következtében került haza, amelyet a magyar kormányférfiak kinti tartózkodásukkor az anyag visszaadásának érdekében folytattak és ezen tárgyalás eredményeinek kereteit nem lépik túl.

A két magyar anyagi bizottság (visszaszolgáltatási bizottság) működése sem Ausztriában, sem Németországban nem terjed ki az ott lévő anyagok felkutatására vagy gondozására.

Budapest, 1946. november hó 13-án.

Karig Sára

PIL, 283. f. 10/267. ő. e.